

Kamertraining in de jeugdhulpverlening

Geert Callebaut

Geert Callebaut is verbonden als praktijklector aan de Hogeschool Gent, dep. SOAG. Voordien wakte hij o.a. als begeleider bij adolescente jongens in een residentiële voorziening in het kader van de B.J.Z.

Een veelheid van vernieuwende begeleidingsvormen maakten de voorbije jaren hun opgang in de welzijnssector. Kamertraining is er een van. De algemene opbouw van de welzijnssector maakt dat de term kamertraining een vlag is die vele ladingen lijkt te dekken. De verschillende vormen waarin de begeleidingsvorm kamertraining verschijnt, lijken een gelijkaardige basis te kennen, maar de concrete uitwerking lijkt onderling grootse verschillen te vertonen. Babylonische spraakverwarringen worden bekomen doordat vele voorzieningen het eigendomsrecht claimen op de vernieuwde methodiek en dit willen consolideren met een afwijkende benaming.

Dit artikel heeft tot doel een verduidelijking te geven inzake deze nieuwe begeleidingsmethodiek die zich situeert in het spanningsveld tussen een leefgroepsbegeleiding en een ambulante begeleidingsvorm. Vooreerst zal er een algemeen inleidende situering met een historische schets gegeven worden, waarna er dieper zal ingegaan worden op de kenmerken van de beoogde doelgroep, de mogelijke begeleidingsdoelen en de methodische ondersteuning.

Situering

Het ontstaan van kamertrainingscentra is te situeren vanaf het midden van de jaren '70. In die periode merkt men een daling van het aantal beschikbare residentiële begeleidingsplaatsen op ten voordele van de hulpverleningsmogelijkheden in een ambulante kader. De toenemende onderbezetting waar de bestaande instellingen mee geconfronteerd werden, dwong hen andere soorten van hulpverlening aan te bieden, die een gericht antwoord boden op de specifieke hulpvragen van de aangemelde jongeren. Deze tendens liep parallel met een verzwaring van de aangemelde problematiek in de residentiële instellingen.

Deze differentiatie wordt ten volle doorgezet in de jaren '80. Dit maakt een betere afstemming van het hulpverleningsaanbod op de vraag van de jongere mogelijk. Binnen deze verschuivingen merkt men op dat heel wat jongeren de overstap van de sterk groepsgerichte instelling naar een maatschappelijk regulier kader niet kunnen maken. Het zelfstandig wonen -eventueel ondersteund door een ambulante begeleidingsvorm- brengt voor velen onder hen onoverkomelijke moeilijkheden met zich mee. De eigenheid van het groepswerk biedt niet de noodzakelijke modaliteiten om zich waar te maken in een sterk geïndividualiseerde woon- en leefomgeving.

Voor de steeds groter wordende groep jongeren die pas op latere leeftijd voor het eerst in contact komt met de jeugdhulpverlening, is het niet steeds wenselijk om nog eerst in een leefgroep geplaatst te worden om na korte tijd over te stappen naar het zelfstandig wonen.

Dit alles geeft de impuls tot de uitbouw van een hulpverleningsvorm binnen de jeugdhulpverlening die de stap naar het (begeleid) zelfstandig wonen moet verkleinen, nl. kamertraining.

Doelgroep

De meeste kamertrainingscentra staan open voor jongeren vanaf 16 jaar. De begeleiding wordt in de meeste gevallen afgerond bij de juridische volwassenheid van de jongere. Afhankelijk van de wetgeving in het betreffende land zal de jongere vrijwillig een voortzetting kunnen aanvragen. In Vlaanderen kan dit maximaal tot de leeftijd van 20 jaar.

Kamertraining is met andere woorden een begeleidingsvorm die bedoeld is voor jongeren die in volle puberteit zijn aanbeland. Dit gegeven zal een bepalende rol innemen bij de bepaling van de methodiek. Deze ontwikkelingsfase dient immers gezien te worden in relatie met de sociaal-pedagogische achtergrond van de jongere. De intensiteit van de geboden psychosociale begeleiding in het kamertrainingscentrum hangt lineair samen met de sterkte van de adolescentieproblematiek.

Inzake achtergrond kan men in kamertainingscentra twee groepen jongeren onderscheiden: diegenen die na een leefgroepsverblijf in het kamertrainingscentrum geplaatst worden en diegenen die rechtstreeks uit een gezinssituatie met kamertraining starten.

Bij jongeren afkomstig uit een leefgroep kan men een onderscheid merken tussen diegenen die verbleven in een grootschalige en een kleinschalige instelling. Men zal hier bij de uitwerking van het handelingsplan terdege rekening mee moeten houden. Jongeren die na een verblijf in een kleinschalige voorziening, een begeleiding in een kamertrainingscentrum opstarten, zijn relatief groepsonafhankelijk. Jongeren afkomstig uit grootschalige instellingen worden daarentegen veelal beschreven als groepafhankelijk. Dit uit zich in het bestendig vragen van aandacht aan begeleiders en problemen bij het aangaan van sociale relaties. Goffman schetste reeds in zijn boek 'Totale instituties' de hypotheek die een langdurige tehuisopvoeding legt op de persoonsontwikkeling bij jongeren. De sterke stigmatisering, de beperkte hechtingsmogelijkheden door de sterk wisselende contacten en de sterk doorgedreven groepswerking zorgen de laatste decennia voor een stijgende golf van kritiek op het klassieke begeleidingsmodel binnen de jeugdhulpverlening.

Begeleidingsdoelen

Het doel van de kamertraining is de praktische en psychosociale ontwikkeling van de jongere stimuleren zodat hij zich zal kunnen handhaven in de maatschappij. Teneinde dit te bereiken dient de klemtoon gelegd te worden op de individuele hulpvraag van de jongere, rekening houdend met de sociale omgeving.

Praktische zelfredzaamheid

De onderlinge verscheidenheid in de vraag naar het trainen van de praktische zelfstandigheid door de jongere is sterk verbonden aan diens voorgeschiedenis. Men merkt dat deze trainingsnoodzaak frequenter en intenser voorkomt bij jongeren die zich na een langdurig leefgroepsverblijf in een grootschalige instelling aanmelden in het kamertrainingscentrum. Jongeren komende uit een kleinschalige instelling of een gezinssituatie stellen hierbij eerder uiteenlopende vragen.

Bij aanmelding kunnen de praktische mogelijkheden van de jongere in kaart worden gebracht d.m.v. een bevragsingslijst. Deze bestaat uit gesloten vragen waarbij zowel de begeleider als de jongere zelf een beter zicht dient te krijgen over het praktische functioneren.

Belangrijk is de procesgerichte opbouw van het aanleren van de praktische vaardigheden. Het doel dient immers de eigenheid van het moment te overstijgen en overdraagbaar te zijn naar gelijkaardige situaties in de toekomst. Zo leert de jongere in de toekomst zelf de problemen aan te pakken.

Voorbeelden van begeleidingsdoelen in dit kader zijn:

het komen tot een zinvolle dagbesteding;

het zo goed mogelijk in evenwicht houden van inkomsten en uitgaven;

het leren zelfstandig koken;

...

Psychosociale problematiek

Het verstoorde psychosociale functioneren kan tal van factoren behelzen. Hieronder ressorteren onder meer de identiteitsproblematiek, de verstoorde ouderrelatie, moeilijkheden bij het leggen en onderhouden van sociale contacten en het niet kunnen omgaan met eenzaamheid.

Het niet begeleiden van de psychosociale hulpvraag kan het volledige hulpverleningsproces blokkeren. De aard van de begeleidingsrelatie tussen de jongere en de begeleider zal cruciaal zijn om de psychosociale hulpvragen tot uiting te laten komen.

Bij ernstige traumatische ervaringen uit het verleden van de jongere wordt er beroep gedaan op een therapeut.

Het betrekken van de ouders in dit kader wordt algemeen als positief aanzien. Dit is hoofdzakelijk een gevolg van de hernieuwde belangstelling voor het verleden tijdens de adolescentieperiode. Vroegere relatiepatronen kunnen zich dan uiten in het kamertrainingscentrum.

Voorbeelden van begeleidingsdoelen in dit kader zijn:

Het hanteren van sociale contacten en het omgaan met eenzaamheid;

de verwerking van het verleden;

de hernieuwde relatie met de ouders.

Methodische ondersteuning

Verandering brengt onzekerheid met zich mee. De jongere kan zich gedurende het verloop van de begeleiding krampachtig vasthouden aan oude, vertrouwde gedragspatronen terwijl het vooropgestelde (begeleidings-)doel ontweken wordt. Dit merkt men voornamelijk inzake de psychosociale problematiek. In tegenstelling tot de praktische doelen, is er immers geen concreet einddoel in zicht, noch een voorspelbare eindtermijn. Men zet met andere woorden een stap in het ongewisse. De noodzaak tot methodisch werken stelt zich manifest.

Uitgangspunten

De opstelling van de begeleider in het gehele hulpverleningsproces is cruciaal voor de zelfstandigheidswording en de verantwoordelijkheidszin van de jongere. Afhankelijk van de

geuite hulpvraag zal de aanvangspositie van de begeleider een al dan niet centrale rol innemen. Indien men -eventueel als reactie op een te bevoogdende leefgroepsopvoeding- de jongere teveel verantwoordelijkheid en zelfstandigheid geeft, loopt men het risico de jongere te overvragen en het begeleidingsproces te laten vastlopen. Deze begeleidingsvorm wordt gekenmerkt door een laissez-faire houding. Anderzijds zal een te centrale opstelling van de begeleider leiden tot een belemmering in de zelfstandigheidswording van de jongere. De begeleider zal de jongere steeds meer confronteren met zijn eigen verantwoordelijkheden. Hierbij kan de jongere de grenzen van zijn eigen mogelijkheden aftasten, maar bestaat het gevaar dat hij zich verliest in de plotselinge vrijheid. Het betreft hier immers een betrekkelijke vrijheid: de jongere zal steeds weer geconfronteerd worden met de gevolgen van zijn gedrag. Een fasering van het begeleidingsproces kan de jongere gradueel voor nieuwe uitdagingen stellen. Afhankelijk van zijn mogelijkheden worden er nieuwe vrijheden en verantwoordelijkheden gegeven. Het logische gevolg hiervan is dat de jongere zijn vrijheden en verantwoordelijkheden tevens opnieuw kunnen worden ingetrokken. De ervaring van de jongere dat het eigen handelen impact heeft op zijn zelfstandigheidswording, kan tot een imperking leiden van gevoelens van machteloosheid en fatalisme.

De vrijblijvendheid van relaties en afwijzingservaringen uit het verleden maken dat vele jongeren het aanbod om een vertrouwensrelatie aan te gaan argwanend tot afwijzend zullen bekijken. De wijziging van vertrouwde gedragspatronen vraagt echter een hechte relatie met de begeleider die het functionele en zakelijke aspect overstijgt. Alleen dergelijke relatie kan het proces van unfreezing, moving en freezing in voldoende mate ondersteunen. De beweging naar vernieuwde gedragspatronen maakt immers dat men zich op onbekend en onveilig terrein zal dienen te begeven. Dit kan slechts indien men zich voldoende gesteund voelt.

Werkprincipes

De hierboven beschreven methodische uitgangspunten kunnen als basis dienen om een aantal werkprincipes af te leiden voor het methodisch handelen van een begeleider in een KTC.

Het groepsgericht werken in kamertrainingscentra wordt gekenmerkt door een golfbeweging die alterneert tussen het individueel en het gemeenschappelijk werken. Centra die ontstonden uit een reactie tegen de klassieke leefgroepsopvoeding, kenmerkten zich door een doorgedreven individuele begeleiding. Deze werd nogal eens vergeleken met een eenzaamheidsstraining. Op deze wijze wou men de jongere voorbereiden op een leven in een individualistisch ingestelde maatschappij. Een nuancering in dit denken maakt dat tegenwoordig de meeste kamertrainingscentra een groepsruimte hebben. Deze wordt echter in vele gevallen bewust sober gehouden om de aantrekkingskracht ervan te verlagen. Dit dient de zelfstandigheidswording van de jongeren te verhogen en een stimulans te vormen om sociale contacten buiten het kamertrainingscentrum aan te knopen.

De nuancering tussen “zelfstandig” en “alleen” brengt tevens met zich mee dat er tot een hoge mate van samenwerking tussen de jongeren kan gekomen worden. Zo zijn “zelfstandig koken” en “alleen koken” twee begrippen met een volstrekt afwijkende inhoud.

De ideologische basis van deze discussie inzake *groepsgericht* versus *solitair gericht* werken is terug te vinden in de maatschappelijke onderbouw. Veelal wordt er van een modaal gezinsmodel vertrokken, waarbij men echter dient te constateren dat dit klassieke model reeds geruime tijd achterhaald is als maatstaf voor een *maatschappelijk reguliere levenswijze*.

De confrontatie met probleemsituaties moeten niet steeds preventief uit de weg gegaan worden door de begeleider. Het leren omgaan door de jongere met vernieuwde situaties zal tot nieuwe perspectieven en mogelijkheden leiden. De begeleider stelt zich ondersteunend op en stimuleert tot verandering en het opnemen van verantwoordelijkheid.

Gezinsgericht werken kreeg bij aanvang weinig aandacht in kamertrainingscentra. De lange voorafgaande plaatsingen en de instabiele achtergrond waren hiervoor de reden. De regionalisatie en het toenemend belang van de psychosociale problematiek brachten hierin echter een verschuiving teweeg. De toekomstgerichte werking maakt tevens een verwerking van het verleden onontbeerlijk. Een gespannen en/of verdrongen ouder/kindrelatie zal het hulpverleningsproces terdege bemoeilijken.

Besluit

Kamertraining lijkt een reactie te zijn op een tekort in het tot nu toe gehanteerde hulpverleningsmodel. Tijdens de eindfase van het opvoedkundig proces trekt men ogenschijnlijk aan de noodrem. De zelfstandigheid en de vrijheid liggen voor de jongere binnen handbereik. De vraag is echter of hij hier de voorgaande jaren heeft mee leren omgaan? Opvallend is dat vele kamertrainingscentra de nieuw aangemelde jongere gedurende een observatieperiode willen begeleiden in een leefgroepsmodel. Indien de jongere op een subjectieve of formele 'scoringslijst' voldoende krediet heeft opgebouwd, zet men de deur open naar het kamerwonen. Slechts enkelingen kunnen hun traject starten in een individueel begeleidingsmodel.

Deze tendens draagt een onmiskenbare tegenstelling en dualiteit in zich. In zijn meest extreme vorm lijkt men immers de hulpvraag bij de jongere te induceren om er nadien een antwoord op te trachten formuleren. Schept men a.g.v. deze behoudsgezinde handelwijze niet de bestaansreden voor een langdurige en intensieve begeleiding?

Vanuit het verleden lijken vele voorzieningen voor de trage evolutie te kiezen in hun hulpverleningsaanbod. Een deel van de beschikbare begeleidingsplaatsen wordt getransfereerd naar kamertraining, terwijl het resterende deel onder een leefgroepsmodel ingevuld blijft. In dit kader verwordt kamertraining al gauw tot een beloning voor de jongeren die de leefgroep vaarwel mogen zeggen. De aanmeldingsintensiteit zal de orthopedagoog beïnvloeden om beschikbare plaatsen in een bepaald begeleidingsmodel op te vullen. Dient het gezegd dat dit de praktijk in vele gevallen een orthopedagogische knauw zal geven?

Literatuur

Klomp, Kok, Hellinckx (1985) Ambulante en residentiële hulp. Acco, Leuven.

Klomp (1992) Hulpverlening aan adolescenten. Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.

Senaeve, Peeters (1994) De hervorming van het jeugdbeschermingsrecht. Acco, Leuven.

Zandberg, Rijkeboer, Vos (1986) Begeleid wonen in de reguliere en alternatieve hulpverlening. Wolters, Groningen.

De uitgebreide tekst (60 pag.) waarvan dit artikel een samenvatting is, is te verkrijgen bij Geert Callebaut (Geert.callebaut@hogent.be of 09/2424282)